

چالش‌های صلاحیت دیوان کیفری بین‌المللی برای رسیدگی به جنایات جنگی مقامات رژیم صهیونیستی با تأکید بر حمله به غزه در سال ۲۰۲۳ (پژوهشی)

حوریه حسینی اکبرنژاد *

غفار غفاری مهرجردی **

(DOI) : 10.22066/cilamag.2025.2025129.2587

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۴/۲۰

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۶/۰۱

چکیده

یکی از مسائل مطرح در حقوق کیفری بین‌المللی، مسئله محدودۀ صلاحیت دیوان در خصوص مداخله و رسیدگی به جنایات جنگی است. باید توجه داشت که عاملین اصلی این نوع جنایات‌ها عموماً مقامات کشورها یا به بیانی صاحبان قدرت هستند که تعقیب کیفری آن‌ها چالش‌برانگیز است. این مهم در مورد کشورهایی همچون اسرائیل، غامض‌تر نیز می‌شود؛ لذا این تحقیق به امکان‌سنجی حقوقی صلاحیت دیوان کیفری بین‌المللی برای رسیدگی به جنایات جنگی رژیم صهیونیستی با تأکید بر حمله به غزه در ۲۰۲۳ می‌پردازد. مشاهده شد که اسرائیل مرتکب نقض گسترده، شدید و مستمر حقوق بین‌الملل و حقوق بین‌الملل بشر شده است. ازجمله می‌توان به اقدام رژیم صهیونیستی به محاصره غزه و نیز ممانعت از ورود دارو، سوخت، مواد غذایی و مواد اولیه مورد نیاز برای زندگی به منطقه غزه اشاره کرد. همچنین با بررسی سوابق جنایات انجام‌شده در مواردی همچون پرونده کشورهای رواندا، یوگسلاوی سابق و خصوصاً مورد اخیر یعنی سودان، مشاهده شد که امکان مداخله دیوان در خصوص ارتکاب جنایات جنگی و صدور کیفرخواست و حکم بازداشت برای محاکمه سران کشورها وجود دارد. بنابراین با توجه به جنایات صورت‌گرفته در غزه، دیوان می‌تواند صلاحیت خود را جهت رسیدگی به ارتکاب جنایات جنگی در این مورد اعمال کند.

hoorichhosseini@modares.ac.ir

* استادیار دانشکده حقوق، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

** نویسنده مسئول، کارشناسی ارشد حقوق بین‌الملل، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

ghaffarghaffari@modares.ac.ir

<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

واژگان کلیدی

دیوان کیفری بین‌المللی، جنایات جنگی، رژیم صهیونیستی، غزه، صلاحیت دیوان

مقدمه

دیوان کیفری بین‌المللی به منظور رسیدگی به خطرناک‌ترین جنایات مورد توجه حقوق بین‌الملل تشکیل شد. در کنفرانس رم (۱۹۹۸) مذاکرات متعددی پیرامون جرایم جنگی و صلاحیت دیوان کیفری بین‌المللی انجام شد که در نهایت منجر به تصویب ماده ۸ اساسنامه دیوان شد.^۱ حملات اخیر رژیم صهیونیستی به غزه، به‌ویژه در ۲۰۲۳، یکی از بحران‌های انسانی و امنیتی شدید در منطقه خاورمیانه بوده است که توجه زیادی را به جنایات جنگی و نقض حقوق بشر جلب کرده است اما واقعیت‌های سیاسی و دیپلماتیک، به‌ویژه عدم پذیرش صلاحیت دیوان از سوی رژیم صهیونیستی، این مسئله را پیچیده کرده است.^۲ از این رو امکان بررسی و رسیدگی به جنایات جنگی رژیم صهیونیستی در حملات اخیر به غزه توسط دیوان کیفری بین‌المللی، به‌شدت تحت تأثیر چالش‌های قانونی، سیاسی و عملی قرار دارد.^۳ نخستین چالش در این راستا، تعیین صلاحیت دیوان برای رسیدگی به این جنایات است.^۴ آیا دیوان می‌تواند با توجه به شرایط خاص فلسطین و وضعیت حقوقی آن در جامعه بین‌المللی، صلاحیت خود را برای رسیدگی به این پرونده‌ها اعمال کند؟ سؤال دیگر این است که آیا فشارهای سیاسی و بین‌المللی می‌توانند بر عملکرد دیوان تأثیر بگذارند؟ در نظر گرفتن حمایت یا مخالفت برخی کشورها با ارجاع پرونده به دیوان، به‌ویژه کشورهایی که روابط سیاسی نزدیکی با رژیم صهیونیستی دارند، می‌تواند به‌شدت در روند رسیدگی به پرونده‌ها تأثیرگذار باشد.

۱. جایگاه باریکه غزه

در حال حاضر اسرائیل، بخش‌های زیادی از نوار غزه را اشغال کرده است.

۱. ویلیام شبت، مقدمه‌ای بر دیوان کیفری بین‌المللی، ترجمه: باقر میرعباسی و حمید الهویی نظری (تهران: انتشارات جنگل، ۱۳۸۴)، ۵۶.

۲. Israeli Supreme Court (sitting as the High Court of Justice), Jaber Al-Bassiouni Ahmed and others v. Prime Minister and Minister of Defence, HCJ 9132/07 (30 January 2008). See also UNCTAD, Developments in the economy of the Occupied Palestinian Territory (11 September 2023), TD/B/EX (74)/2.19:06.

۳. Soraya, N., Muhammad, A., & Ladiqi, S. (2024), ICC Jurisdiction: Against Israeli War and Humanitarian Crimes Targeting Palestinian Civilians 2023. Jurnal Media Hukum, 31(1), pp 59-77

۴. Quigley, John, (2023), 'Prohibition of Palestine Arab Return to Israel as a Crime Against Humanity', Criminal Law Forum, 34.1, pp 1-41.

«این منطقه که در پایان جنگ اعراب و اسرائیل در ۱۹۴۸ به اشغال مصر درآمد بود، در جنگ شش روزه ۱۹۶۷ به اشغال رژیم صهیونیستی درآمد و بالاخره در سپتامبر ۲۰۰۵ با عقب‌نشینی نیروهای رژیم صهیونیستی، تحت کنترل حکومت خودگردان فلسطین قرار گرفت».^۵

«غزه و ناحیه کوچک‌تری از بخش بزرگ‌تری از این سرزمین توسط اسرائیل غصب شده است. این موضوع باعث تراکم زیاد جمعیت و فقر در نوار غزه شد».^۶

۲. علل شکل‌گیری و تحکیم حماس

در پی جنگ ۶ روزه، اسرائیل نوار غزه را تصرف کرد. با امضای توافقنامه‌های صلح اسلو، دولت خودگردان فلسطینی بر نوار غزه مسلط شد و به تدریج حدود ۶۰ درصد از این منطقه را در اختیار گرفت.

در همین زمینه، گروه‌های مختلف فلسطینی در نوار غزه شکل گرفتند که از جمله آن‌ها می‌توان به حماس و جهاد اسلامی اشاره کرد. حماس، جنبش اسلام‌گرای بزرگی است که توسط شیخ احمد یاسین در پی انتفاضه اول فلسطینی‌ها، یعنی در اوایل دهه ۹۰ میلادی تأسیس شد. این جنبش از درون نیروهای اخوان المسلمین فلسطین برآمده است و به سرعت در عرصه‌های سیاسی و اجتماعی فلسطین، رقیب جدی برای سازمان آزادی‌بخش فلسطین (ساف) شد.^۷

در پی انتفاضه اول، اسرائیل و آمریکا مجبور به مذاکره با سازمان آزادی‌بخش فلسطین (ساف) شدند. مذاکرات بین اسرائیل و ساف در ۱۹۹۳ به توافقاتی انجامید که شامل به رسمیت شناختن موجودیت اسرائیل توسط یاسر عرفات، رئیس ساف بود. عرفات در نامه‌ای رسمی خواستار بازگشت به مرزهای ۱۹۶۷ شد و بخش‌هایی از منشور فلسطین که حق وجود اسرائیل را منکر می‌شد، لغو شد. این مذاکرات منجر به ایجاد حکومت خودگردان فلسطینی در کرانه باختری و نوار غزه شد.^۸

اما این توافقات و فشارهای بیشتر بر عرفات که خواستار عدم بازگشت آوارگان و واگذاری بیت‌المقدس به اسرائیل بودند، موجب ایجاد تنفر گسترده در میان فلسطینی‌ها شد. این تنفر به‌ویژه پس از بازدید آریل شارون، رئیس حزب لیکود اسرائیل، از مسجدالاقصی در ۲۸ سپتامبر ۲۰۰۰ و سخنان تحریک‌آمیز او مبنی بر تبدیل مسجدالاقصی به کنیسه و اعلام بیت‌المقدس به عنوان پایتخت همیشگی اسرائیل، اوج گرفت. این حوادث، آغازگر انتفاضه دوم بود که در آن موج

5. Taylor & Francis, Ltd., 2010. The Golstone Report Journal of Palestine Studies, Vol. 39, No.2 (winter 2010), pp. 60-121.

۶. محمدحسن میرزایی، روایت غزه (تهران: انتشارات مهر امیرالمؤمنین، ۱۳۹۷)، ۹۱.

7. International Criminal Court Forum, "Israel and Hamas – Current Background," ICC Forum, accessed May 31, 2025, <https://iccforum.com/background/israel-and-hamas>.

8. Clancy, Pearce and Richard Falk, (2021), 'The ICC and Palestine: Breakthrough and End of the Road?', Journal of Palestine Studies, 50.3, pp. 56-68.

اعتراضات و درگیری‌ها شدت گرفت و با سرکوب شدید توسط ارتش اسرائیل روبه‌رو شد. این انتفاضه که حدود ۷ سال ادامه یافت، زمینه‌ساز شکاف‌های عمیق‌تر میان فلسطینی‌ها و اسرائیل شد و حماس در این دوران، جایگاه خود را به‌عنوان نیروی مخالف سرسخت اسرائیل و صلح‌طلبان فلسطینی تحکیم کرد.^۹

۳. جنایت جنگی علیه فلسطینیان پیش از ۷ اکتبر ۲۰۲۳

کشور فلسطین از جمله کشورهایی است که به‌وضوح در سالیان اخیر قربانیان بسیار زیادی را در این زمینه خاص داشته است و مردم فلسطین از ۱۹۴۸ تا کنون قربانی تجاوزات مستمر نیروهای اسرائیلی شده‌اند و این مطلب یکی از حقایقی است که هیچ‌کس در آن مناقشه نمی‌کند.^{۱۰}

بسیاری از مردم فلسطین در سالیان اخیر، تحت تأثیر وقوع جرایم بین‌المللی، گرفتار پناهندگی شده‌اند که در کمپ‌ها و کشورهای همسایه زندگی می‌کنند. همچنین عده‌ای از این مردم کماکان از تبعیض نژادی، آزار و اذیت و جنایات ارتكابی علیه خود رنج می‌برند و نیروهای اسرائیلی با حملات پی در پی به مردم فلسطین به رویکرد خود علیه این ملت مظلوم ادامه می‌دهند.^{۱۱}

گروهک‌های صهیونیستی آرگون اتزل، اشترین لهی و هاگانا قتل‌عام‌های زیادی را علیه مردم غزه انجام داده‌اند و بسیاری از مردم فلسطین از جمله در دیر یاسین و کفر قاسم، قربانی این جنایات شده‌اند که در سطح بین‌المللی ممنوع است و رژیم صهیونیستی باید به مثابه قوانین بین‌المللی پاسخگوی این جنایات باشد.^{۱۲}

در تعریف جرم بین‌المللی باید گفت: جرم بین‌المللی رفتار ارادی غیرمشروع است که توسط شخص به نام دولت که با تشویق یا رضایت او صورت می‌گیرد نیز متضمن نقض منافع حقوق بین‌الملل است.^{۱۳}

در خصوص وضعیت اخیر غزه، باید توجه داشت که بند دوم ماده ۸ اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی، به‌صراحت، انتقال بخشی از جمعیت غیرنظامی خود توسط قدرت اشغالگر را ممنوع می‌داند.

۹. سیدباقر میرعباسی و سیدحسین سادات میدانی، دیوان بین‌المللی دادگستری در تئوری و عمل (تهران: انتشارات جنگل، ۱۴۰۱)، ۱۷۳.

10. Gerhard Werle, *Principles of International Criminal Law* (The Hague: T.M.C. Asser Press, 2005), 270.

۱۱. علی اکبر ولایتی، جمهوری اسلامی ایران و تحولات فلسطین (تهران: وزارت امور خارجه، مرکز چاپ و انتشارات، ۱۳۹۶)، ۶۷.

۱۲. میرعباسی و سادات میدانی، همان، ۱۷۴.

۱۳. هادی آذری، «تعریف و توصیف جنایت ژنوسید در پرتو روبه‌قضایی دادگاه‌های کیفری بین‌المللی برای رواندا و یوگسلاوی سابق»، مجله پژوهش‌های حقوقی، شهر دانش ۵، ۱۰ (۱۳۸۵): ۱۳۵.

در همین راستا قطعنامه A/RES/58/99 (۱۷ دسامبر ۲۰۰۳) مصوب مجمع عمومی سازمان ملل،^{۱۴} در محکومیت شکنجه و بازداشت و زندانی کردن فلسطینی‌ها توسط قدرت اشغالگر صادر شده است نیز جالب توجه و حائز اهمیت است؛^{۱۵}

- با ابراز نگرانی در خصوص نقض مستمر و نظام‌مند حقوق بشر مردم فلسطین توسط اسرائیل به‌عنوان قدرت اشغالگر، شامل توسل به مجازات جمعی، اشغال مجدد و محصور ساختن مناطق، ضبط اراضی، ایجاد و توسعه شهرک‌ها و...
- جرایم ذکر شده در قطعنامه، دال بر جرم جنگی رژیم صهیونیستی در سرزمین‌های اشغالی است.^{۱۶}
- صهیونیست‌ها گروه‌های مختلف فلسطینی را در هر سنی زندانی و شکنجه می‌کردند.^{۱۷}

با توجه به اینکه طی حملات اخیر رژیم صهیونیستی به غزه، بعد از ۷ اکتبر نیز جنایاتی از همین دست روی داده است، باید قائل به صلاحیت دیوان بود.^{۱۸} در قسمت‌های بعد، این موضوع، خواهد آمد.

- محاصره غزه، خلاف اصول اعلامیه جهانی حقوق بشر است. از جمله ماده ۵ این اعلامیه بیان می‌دارد: «احدی را نمی‌توان تحت شکنجه یا مجازات یا رفتاری قرار داد که ظالمانه یا برخلاف انسانیت و شئون بشری یا موهن باشد». در حال حاضر، محاصره، شکنجه یک ملت در زندان غزه است.
- «کمیته حقیقت‌یاب، اثرات مربوط به عملیات نظامی و محاصره نوار غزه بر ساکنان نوار غزه و برخورداری آنان از حقوق خود را بررسی کرد. هنگام آغاز هجوم اسرائیلی‌ها به نوار غزه، وضعیت اقتصادی و یافتن فرصت‌های شغلی و وضعیت زندگی خانواده‌ها به سبب محاصره تحمیل شده بر ساکنان غزه، مردم این منطقه را با مشکلات فراوانی مواجه کرده بود».^{۱۹}

14. United Nation, Israeli practices affecting the human rights of the Palestinian people in the Occupied Palestinian Territory, including East Jerusalem, (A/RES/58/99) 17 December 2003.

15. لکس تاکنبرگ، وضعیت آوارگان فلسطینی در حقوق بین‌الملل، ترجمه: محمد حبیبی و مصطفی فضائی (تهران: انتشارات شهر دانش، ۱۳۹۶)، ۱۲۹.

16. جفری رابرتسون، جنایات علیه بشریت، ترجمه: گروه پژوهشی دانشگاه علوم اسلامی رضوی، زیر نظر: حسین میرمحمدصادقی (مشهد، انتشارات دانشگاه علوم اسلامی رضوی، ۱۳۹۲)، ۲۴۷.

17. Erlangga, V. L. S., & Sefriani, S. (2022). The Legality of Israel's Self-Defense Claim of the Strikes on Hamas. *Yustisia*, 11(3), 197-212.

18. Clancy, *Ibid*.

19. Braumann, Céline, (2023), 'The Settlement of Tax Disputes by the International Court of Justice', *Leiden Journal of International Law*, 36. 4, pp. 23-907.

- «کمبود شدید مواد سوختی برای تولید برق فعالیت‌های صنعتی، این منطقه را به شدت راکد کرده و از فعالیت بیمارستان‌ها و انتقال آب به منازل و دفع فاضلاب به شدت کاسته بود. علاوه بر آن، ایجاد محدودیت در واردات و ممنوعیت هر گونه صادرات از غزه، بخش صنعتی و تولیدات کشاورزی در این منطقه را به شدت کاهش داده بود. بیکاری و شمار افرادی که زیر خط فقر زندگی می‌کردند، هر روز در این منطقه افزایش می‌یافت».^{۲۰}

همچنین در خصوص محاصره غزه و جلوگیری از آمد و شد مردم به طور کامل، ماده ۱۳ بیان می‌دارد:

- «هرکس حق دارد هر کشوری و از جمله کشور خود را ترک کند یا به کشور خود بازگردد».^{۲۱}
- «بر اساس گزارش کمیته دفاع از اسرا و زندانیان فلسطینی، و همچنین بر اساس سرشماری انجام شده از زندانیان آزاد شده، معلوم شد در سال اول انتفاضه، بیش از ۸۵ درصد از زندانیان فلسطینی، شدیدترین شکنجه‌های روحی و جسمی را تحمل کرده‌اند».^{۲۲}
- «صهیونیست‌ها جوانان فلسطینی را می‌کشتند و به ناگاه وارد دهکده و روستایی می‌شدند».^{۲۳}
- دیر یاسین در غرب شهر قدس واقع است و در ۱۹۴۸/۴/۹ در معرض شنیع‌ترین جنایت‌های تروریستی در تاریخ فلسطین قرار گرفت که به دست باندهای آرگون و شتیرن انجام شد.^{۲۴}

قطعنامه A/RES/58/155 مجمع عمومی در راستای نقض حقوق کودکان توسط قدرت اشغالگر در سرزمین‌های اشغالی صادر شده است.^{۲۵}

۴. جنایت جنگی علیه مردم غزه از ۷ اکتبر ۲۰۲۳

از ۷ اکتبر ۲۰۲۳، حملات نظامی اسرائیل به نوار غزه و مناطق فلسطینی دیگر شدت گرفت و گزارش‌های مختلف، حاکی از وقوع چندین مورد جنایت جنگی در این دوره هستند. در اینجا به برخی از جنایات جنگی که به اسرائیل نسبت داده شده، اشاره می‌شود:

۲۰. دیتر فلک و همکاران، حقوق بشردوستانه در مخاصمات مسلحانه، ترجمه: سیدقاسم زمانی و همکاران (تهران: انتشارات شهر دانش، ۱۳۹۷)، ۱۴۲.

۲۱. میرعباسی و سادات میدانی، همان، ۱۷۳.

22. Soraya, *Ibid*.

23. Acer, Yücel, 'The International Criminal Court and Israel's Acts in the Occupied Territories: Progress and Prospects', *Insight Turkey*, 23.3 (2021), pp. 69–92.

۲۴. فلک، همان، ۱۴۳.

25. United Nation, Situation of and assistance to Palestinian children, (A/RES/58/155) 26 February 2004.

۴-۱. حملات هوایی به غیرنظامیان

یکی از موارد بارز جنایات جنگی اسرائیل پس از ۷ اکتبر، حملات هوایی گسترده به نوار غزه بود که به کشته‌شدن تعداد زیادی از غیرنظامیان فلسطینی منجر شد. طبق گزارش‌های سازمان‌های حقوق بشری، برخی از این حملات به مراکز مسکونی، بیمارستان‌ها، مدارس و حتی تأسیسات بشردوستانه صورت گرفت. این حملات در تضاد با قوانین بین‌المللی و کنوانسیون‌های ژنو قرار دارند که به‌طور خاص از حمله به اهداف غیرنظامی منع می‌کنند.^{۲۶}

۴-۲. محاصره غزه و جلوگیری از ورود کمک‌های بشردوستانه

اسرائیل پس از آغاز جنگ، محاصره غزه را شدت بخشید و محدودیت‌های شدیدی برای ورود کالاهای بشردوستانه و کمک‌های پزشکی به این منطقه اعمال کرد. طبق کنوانسیون‌های ژنو، به‌ویژه ماده ۲۳ پروتکل اول، ممکن است جلوگیری از ارسال کمک‌های بشردوستانه به مناطق تحت محاصره، جنایت جنگی قلمداد شود، چرا که این اقدام به شکل عمدی منجر به آسیب به غیرنظامیان می‌شود.

۴-۳. تسخیر و تخریب زیرساخت‌ها

اسرائیل به‌طور گسترده به زیرساخت‌های غیرنظامی مانند جاده‌ها، پل‌ها، شبکه‌های برق و آب غزه حمله کرده است. این حملات نه تنها به سختی زندگی غیرنظامیان را تحت تأثیر قرار داده، بلکه عملاً خدمات اساسی را برای مردم فلسطینی قطع کرده است. طبق قوانین بین‌المللی، ممکن است هدف‌قرار دادن زیرساخت‌های حیاتی برای زندگی غیرنظامیان که در شرایط جنگی باید از آن‌ها محافظت شود، جنایت جنگی تلقی شود.

۴-۴. تخریب خانه‌ها و آواره‌سازی غیرنظامیان

در این دوره، گزارش‌هایی از تخریب خانه‌های فلسطینیان و آواره‌شدن صدها هزار نفر از ساکنان غزه منتشر شد. تخریب خانه‌ها و محل‌های سکونت غیرنظامیان به‌ویژه در شرایطی که هیچ تهدید نظامی از سوی این مناطق وجود نداشته باشد، ممکن است به‌عنوان جنایت جنگی در نظر گرفته شود. بسیاری از خانه‌ها در اثر بمباران‌های اسرائیل، نابود و میلیون‌ها فلسطینی مجبور به فرار از خانه‌های خود شدند.

26. Anadolu Agency, "Israel's Violations in Gaza to Be Examined by International Courts in The Hague," Anadolu Agency, July 6, 2024, <https://www.aa.com.tr>.

۴-۵. استفاده از سلاح‌های ممنوعه

در برخی گزارش‌ها به استفاده اسرائیل از سلاح‌های ممنوعه، مانند بمب‌های خوشه‌ای در حملات به نوار غزه اشاره شده است. استفاده از چنین سلاح‌هایی در مناطق غیرنظامی طبق کنوانسیون‌های بین‌المللی ممنوع است. گزارش‌هایی وجود دارد که نشان می‌دهد برخی از این سلاح‌ها باعث زخمی شدن و مرگ غیرنظامیان به‌ویژه کودکان شده‌اند.

۴-۶. بازداشت‌های خودسرانه و شکنجه

پس از آغاز حملات، تعدادی از فلسطینیان توسط نیروهای اسرائیلی بازداشت شده‌اند. در برخی موارد، گزارش‌هایی از شکنجه و رفتار غیرانسانی با بازداشت‌شدگان منتشر شده است. طبق ماده ۳ مشترک کنوانسیون‌های ژنو، بازداشت یا رفتار غیرانسانی با بازداشت‌شدگان بدون محاکمه، ممکن است به‌عنوان جنایت جنگی تلقی شود.

۴-۷. حمله به تأسیسات پزشکی و کشتار امدادگران

در چندین نوبت، تأسیسات پزشکی و درمانی و امدادگران بشردوستانه که در حال کمک به مجروحان بودند، هدف قرار گرفتند. حمله به بیمارستان‌ها، درمانگاه‌ها و امدادگران به‌طور خاص در قوانین بین‌المللی به‌عنوان جنایت جنگی شناخته شده است زیرا آن‌ها تحت حمایت خاص قوانین جنگ قرار دارند.

۴-۸. هدف قرار دادن فلسطینیان در مناطق مرزی

گزارش‌ها حاکی از آن است که نیروهای اسرائیلی به‌طور عمدی فلسطینی‌هایی را که در نزدیکی مرزهای نوار غزه و مناطق دیگر قرار داشتند، هدف قرار داده‌اند. در برخی موارد، این افراد در حال فرار از مناطق جنگی بوده و این اقدامات به‌طور گسترده به کشتار غیرنظامیان منجر شده است. طبق قوانین بین‌المللی، ممکن است هدف قرار دادن افراد غیرمسلح که در حال فرار هستند، جنایت جنگی محسوب شود.

این اقدامات که در برخی گزارش‌ها به‌عنوان جنایات جنگی اسرائیل در جریان حملات به نوار غزه پس از ۷ اکتبر ۲۰۲۳ ذکر شده است، شامل حمله به غیرنظامیان، استفاده از سلاح‌های ممنوعه، تخریب زیرساخت‌های حیاتی، جلوگیری از کمک‌های بشردوستانه و حمله به تأسیسات پزشکی است. ممکن است این جنایات تحت صلاحیت دیوان کیفری بین‌المللی قرار گیرد، به‌ویژه در شرایطی که پرونده‌ها و شواهد کافی از نقض قوانین جنگ و حقوق بشر در اختیار قرار گیرد.

۵. صلاحیت‌های دیوان و تبیین موارد مشابه

دیوان کیفری بین‌المللی بر اساس چهار صلاحیت اصلی عمل می‌کند: صلاحیت شخصی، زمانی، مکانی و موضوعی. در این خصوص، انواع صلاحیت‌های دیوان با توجه به مسئله فلسطین و وضعیت آن در خصوص رسیدگی به جنایات جنگی رژیم صهیونیستی تطبیق داده می‌شود.

۵-۱. صلاحیت شخصی

صلاحیت شخصی دیوان به این معناست که دیوان تنها می‌تواند به جرایمی رسیدگی کند که توسط افراد خاصی ارتکاب یافته باشد. این افراد باید تابع کشورهای عضو اساسنامه رم یا کشورهای قبول‌کننده صلاحیت دیوان باشند. در مورد فلسطین، مسئله پیچیده‌ای وجود دارد زیرا فلسطین عضو دیوان کیفری بین‌المللی نیست اما در ۲۰۱۵ به‌عنوان کشور عضو کنوانسیون ژنو توانست از طریق ارجاع پرونده به دیوان از صلاحیت آن بهره‌برداری کند. به این ترتیب، در حالی که رژیم صهیونیستی عضو دیوان نیست، دیوان می‌تواند به جنایات جنگی رخ داده در فلسطین رسیدگی کند، به‌ویژه زمانی که این جنایات توسط اتباع رژیم صهیونیستی در سرزمین‌های فلسطینی ارتکاب یابند.^{۲۷}

۵-۲. صلاحیت زمانی

صلاحیت زمانی دیوان به این معناست که دیوان تنها می‌تواند به جرایمی رسیدگی کند که پس از تاریخ تصویب اساسنامه رم (اول ژوئیه ۲۰۰۲) ارتکاب یافته باشد، مگر اینکه کشورهایی که اعضای دیوان هستند، مدت زمان دیگری را تعیین کنند. در مورد فلسطین، دیوان در ۲۰۲۱ اعلام کرد که صلاحیت رسیدگی به جنایات جنگی رخ داده از ۲۰۱۴ در نوار غزه را دارد.^{۲۸}

۵-۳. صلاحیت مکانی

صلاحیت مکانی دیوان به این معناست که دیوان تنها می‌تواند به جنایاتی رسیدگی کند که در قلمرو کشورهای عضو اساسنامه رم یا کشورهایی که صلاحیت دیوان را پذیرفته‌اند، ارتکاب یافته باشد. در این زمینه، وضعیت فلسطین پیچیده است. با اینکه فلسطین عضو دیوان کیفری بین‌المللی

۲۷. توکل حبیب‌زاده، «مقاومت فلسطینیان بر اساس حق تعیین سرنوشت و تعهدات جامعه جهانی در این زمینه»، فصلنامه مطالعات حقوق عمومی ۴۶، ۴ (۱۳۹۵): ۸۳۵.

۲۸. ن.ک: الیزابت لامرت، «نظریه مشاوره در مورد دیوار حائل در فلسطین»، ترجمه: سلمان عمرانی، مجله حقوقی گواه، ۴ و ۵ (۱۳۸۴): ۵۸-۶۳.

نیست، به‌عنوان کشور غیرعضو، توانسته است با ارسال اعلامیه‌ای در ۲۰۱۵ به دیوان، صلاحیت آن را برای رسیدگی به جنایات ارتكابی در سرزمین‌های فلسطینی ازجمله کرانه باختری و نوار غزه بپذیرد.^{۲۹}

۵-۴. صلاحیت موضوعی

صلاحیت موضوعی دیوان به این معناست که دیوان تنها به برخی از جنایات خاص رسیدگی می‌کند که تهدیدی جدی برای صلح و امنیت جهانی هستند. این جرایم شامل نسل‌کشی، جنایات علیه بشریت، جنایات جنگی و جنایت تجاوز می‌شوند. در خصوص فلسطین، جنایات جنگی ازجمله حملات هوایی و زمینی رژیم صهیونیستی به غیرنظامیان در غزه، نقض حقوق بشر و تخریب زیرساخت‌های غیرنظامی، در کانون توجه قرار دارند.^{۳۰}

بحران دارفور در سودان از ۲۰۰۳ آغاز شد و یکی از شدیدترین بحران‌های بشردوستانه در افریقا بود. این بحران میان گروه‌های شورشی دارفور و ارتش سودان، به همراه شبه‌نظامیان عرب موسوم به جنجويد رخ داد. خشکسالی‌های پی در پی و هجوم دامداران عرب به نواحی کشاورزی دارفور که توسط سیاه‌پوستان بومی ساکن شده بود، عامل اصلی این درگیری‌ها بود. نتیجه بحران، بیش از یک میلیون آواره و هزاران قربانی بود.

دیوان کیفری بین‌المللی پس از مدت‌ها تحقیق، در ۲۰۰۷ احمد محمد هارون، وزیر امور بشردوستانه سودان و کوشیب، فرمانده جنجويد را به ارتكاب جنایات جنگی و علیه بشریت متهم کرد. همچنین در ۲۰۰۸، قاضی دیوان، درخواست بازداشت عمرالبشیر، رئیس‌جمهور وقت سودان را به اتهام ارتكاب جنایات جنگی و جنایات علیه بشریت صادر کرد. اولین بار بود که دیوان به چنین اقدامی علیه یک رئیس‌جمهور در قدرت دست زد.^{۳۱}

باید توجه داشت علی‌رغم ذکر این پیشینه، دو تفاوت عمده در مورد سودان از حیث عملی، یکی عضویت سودان در سازمان ملل متحد بدون شائبه‌های مطرح‌شده در مورد فلسطین است و دیگری نبود حامی همچون امریکا که دارای حق وتو در شورای امنیت باشد. همچنین بحران سودان، بحران داخلی است ولی تخاصم بین دو جغرافیای مجزا خصوصاً در مورد رژیم صهیونیستی و لابی‌های سیاسی آن، دارای پیچیدگی‌های بیشتری است.

۲۹. ن.ک: محمدحسین رضائی قوام‌آبادی، از شناسایی دولت فلسطین تا عضویت در دیوان کیفری بین‌المللی، نشریه دولت‌پژوهی، ۱۳۹۵.

۳۰. ن.ک: رزیتا کهریزی، «حق تعیین سرنوشت در رویه قضایی دیوان بین‌المللی دادگستری»، اندیشه‌های حقوق عمومی ۹، ۱۶(۱۳۹۸): ۶۷-۷۸.

۳۱. سیدقاسم زمانی، «دیوان کیفری بین‌المللی و صدور قرار جلب عمرالبشیر»، مجله پژوهش‌های حقوقی ۷، ۱۴(۱۳۹۷): ۴۸.

۶. بررسی صلاحیت در خصوص حملات رژیم صهیونیستی پس از ۷ اکتبر و چالش‌های آن

جناياتی که در خصوص غزه در صلاحیت دیوان قرار دارند و چالش‌های مطرح‌شده در رد صلاحیت دیوان و پاسخ به این چالش‌ها، در بستر زمانی چندین ساله‌ای اتفاق افتاده است که دارای ارتباط و تنیدگی کامل با پرونده‌های مختلف در همین خصوص است که از ۱۳ ژوئن ۲۰۱۴ یعنی تاریخ ارجاع وضعیت به دفتر دادستان در جریان بوده‌اند؛ لذا ذیلاً خط زمانی این موضوعات و روند حقوقی و عملی اعمال صلاحیت، تبیین و تحلیل می‌شود.

در ۱ ژانویه ۲۰۱۵، دولت - کشور فلسطین بر اساس ماده ۱۲(۳) اساسنامه رم، اعلامیه‌ای را تسلیم کرد که طی آن صلاحیت دیوان کیفری بین‌المللی (ICC) را در خصوص جنايات ادعایی ارتکاب‌یافته «در سرزمین اشغالی فلسطین، از جمله بیت‌المقدس شرقی، از ۱۳ ژوئن ۲۰۱۴» پذیرفت. در ۲ ژانویه ۲۰۱۵ کشور فلسطین با سپردن سند الحاق خود به دبیرکل سازمان ملل متحد، به اساسنامه رم ملحق شد. اساسنامه رم در ۱ آوریل ۲۰۱۵ برای کشور فلسطین لازم‌الاجرا شد.^{۳۲} در ۱۶ ژانویه ۲۰۱۵ دادستان، آغاز بررسی مقدماتی در مورد وضعیت در کشور فلسطین را به منظور تعیین اینکه آیا معیارهای اساسنامه رم برای آغاز تحقیقات فراهم است یا نه، اعلام کرد. طبق ماده ۵۳(۱) اساسنامه رم، دادستان در این خصوص باید مسائل مربوط به صلاحیت، قابلیت پذیرش و منافع عدالت را بررسی کند.^{۳۳}

در ۲۲ مه ۲۰۱۸ کشور فلسطین بر اساس مواد ۱۳(الف) و ۱۴ اساسنامه رم، وضعیت را از ۱۳ ژوئن ۲۰۱۴ و بدون تعیین تاریخ پایان، به دادستان ارجاع داد. این ارجاع به‌طور خودکار منجر به آغاز تحقیقات نشد زیرا دادستان همچنان موظف بود بررسی کند که آیا معیارهای قانونی برای آغاز تحقیقات رعایت شده‌اند یا خیر.^{۳۴}

در ۲۰ دسامبر ۲۰۱۹ دادستان اعلام کرد که پس از انجام یک ارزیابی جامع، مستقل و بی‌طرفانه از اطلاعات قابل اتکای موجود در دفتر وی، بررسی مقدماتی در این وضعیت به پایان رسیده و تعیین شده است که تمام معیارهای قانونی اساسنامه رم برای آغاز تحقیقات فراهم است. با این حال، با توجه به پیچیدگی‌های حقوقی و واقعی مرتبط با این وضعیت، وی اعلام کرد که از شعبه مقدماتی اول درخواست خواهد کرد که حکم خود را در مورد تعیین دامنه سرزمینی صلاحیت دیوان

32. International Criminal Court, "Palestine," *International Criminal Court*, accessed May 31, 2025, <https://www.icc-cpi.int/palestine>.

33. International Criminal Court, "Situation in the State of Palestine: ICC Pre-Trial Chamber I Rejects the State of Israel's Challenges," *International Criminal Court*, February 9, 2024, <https://www.icc-cpi.int/news/situation-state-palestine-icc-pre-trial-chamber-i-rejects-state-israels-challenges>.

۳۴. کهریزی، همان.

در این وضعیت صادر کند. در درخواست دادستان که در ۲۲ ژانویه ۲۰۲۰ ارائه شد، دفتر وی موضع حقوقی خود را بیان کرد و از شعبه مقدماتی خواست که قبل از تصمیم‌گیری درباره این موضوع صلاحیتی، دیدگاه‌ها و استدلال‌های تمامی ذی‌نفعان را بررسی کند.

شعبه مقدماتی اول که قضات آن شامل قاضی نیکولا گئو (قاضی رئیس)، قاضی رین آلپینی - گانسو، قاضی بتی هوهرل بودند این درخواست را بررسی و در ۲۸ ژانویه ۲۰۲۰، دستوری صادر کرد که در آن رویه و جدول زمانی مربوط به ارائه نظرات درباره درخواست دادستان تعیین شد.^{۳۵} در ۳ مارس ۲۰۲۱ دادستان اعلام کرد که تحقیقات در مورد وضعیت در کشور فلسطین آغاز شده است. این اقدام پس از تصمیم شعبه مقدماتی اول در ۵ فوریه ۲۰۲۱ صورت گرفت که در آن با استناد به سوابق دیوان و اخبار واصله اعلام شد دیوان می‌تواند در این وضعیت صلاحیت کیفری خود را اعمال کند و با اکثریت آرا تأیید شد که دامنه سرزمینی این صلاحیت شامل غزه، کرانه باختری و بیت‌المقدس شرقی می‌شود.

در این بازه زمانی در ۷ اکتبر ۲۰۲۳ عملیات طوفان الاقصی و سپس حمله گسترده رژیم صهیونیستی به نوار غزه و جنایات جنگی که شرح آن در قسمت‌های پیشین رفت، صورت گرفت و تا تاریخ ارائه این تحقیق همچنان ادامه دارد.

در ۱۷ نوامبر ۲۰۲۳ دفتر دادستان، ارجاع جدیدی درباره وضعیت فلسطین را از سوی افریقای جنوبی، بنگلادش، بولیوی، کومور و جیبوتی دریافت کرد. پس از دریافت این ارجاع، دادستان تأیید کرد که تحقیقات درباره وضعیت فلسطین همچنان در جریان است و این تحقیقات شامل تشدید درگیری‌ها و خشونت‌های صورت گرفته از ۷ اکتبر ۲۰۲۳ به بعد نیز خواهد شد.

حدود دو ماه بعد نیز در ۱۸ ژانویه ۲۰۲۴ جمهوری شیلی و مکزیک نیز ارجاعی را به دادستان در رابطه با وضعیت فلسطین که در حال بررسی است، ارائه و تعهد خود را به همکاری با دیوان مجدداً اعلام کردند.^{۳۶}

در ۲۰ مه ۲۰۲۴ دادستان دیوان کیفری بین‌المللی (ICC) درخواست صدور احکام جلب علیه سه رهبر حماس و دو رهبر اسرائیل را به دلیل ارتکاب جنایات جنگی و جنایات علیه بشریت در اسرائیل و غزه از ۷ اکتبر ۲۰۲۳ به بعد ارائه کرد.

در ۱۰ ژوئن ۲۰۲۴ بریتانیا درخواست اجازه برای ارائه لایحه دوست دادگاه (amicus curiae) را مطرح کرد تا در مورد این مسئله بحث کند که آیا دیوان می‌تواند صلاحیت خود را بر اتباع

۳۵. سجاد عباسی، «تصمیم دادگاه کیفری بین‌المللی در وضعیت فلسطین»، The Iranian Review for UN Studies، ۴، ۱ (۲۰۲۳).

36. Haque, Adil Ahmad. "The International Criminal Court's Jurisdiction in Palestine and the 'Oslo Accords Issue'." *Just Security*, July 9, 2024. <https://www.justsecurity.org/97584/israel-palestine-icc-oslo-accords/>.

اسرائیلی اعمال کند، در شرایطی که فلسطین، طبق توافقات اسلو نمی‌تواند صلاحیت کیفری خود را بر اتباع اسرائیلی اعمال کند؟

توضیح آنکه لایحه دوست دادگاه به افرادی غیر از طرفین دعوا اطلاق می‌شود که علاقه‌مند به ارائه اطلاعات یا نظرات تخصصی در خصوص یک پرونده قضایی هستند. این افراد یا نهادها به‌عنوان مشاور قانونی برای دادگاه عمل می‌کنند تا به قضات کمک کنند که تصمیم بهتری بگیرند. لایحه دوست دادگاه باید مشخصات زیر را داشته باشند:

۱. **نظرات تخصصی:** دوست دادگاه معمولاً نظرات حقوقی یا شواهدی غیرطرفی و غیرشخصی ارائه می‌دهد که می‌تواند در تصمیم‌گیری قضات تأثیرگذار باشد. این نظرات می‌توانند از جنبه‌های مختلفی مانند حقوق بشر، حقوق بین‌الملل، مسائل اقتصادی یا اجتماعی باشند.

۲. **غیر طرفین دعوا:** فرد یا نهاد ارائه‌دهنده لایحه دوست دادگاه در پرونده دخالتی ندارد و در واقع به‌عنوان مشاور بی‌طرف برای دادگاه عمل می‌کند.

۳. **موافقت دادگاه:** برای ارائه لایحه دوست دادگاه باید دادگاه موافقت کند. این افراد یا سازمان‌ها پس از دریافت اجازه از دادگاه، می‌توانند نظر خود را ارائه دهند.

۴. **کمک به دادرسی:** لایحه دوست دادگاه به دادگاه‌ها کمک می‌کند تا درک بهتری از ابعاد مختلف پرونده داشته باشند و در نهایت، حکمی عادلانه‌تر صادر کنند.

در ۲۷ ژوئن، شعبه مقدماتی دیوان با این درخواست موافقت کرد. مهلت ارائه لایحه بریتانیا ۲۶ ژوئن تعیین شد.

شعبه مقدماتی تأکید کرد که تصمیم آن «نباید به‌عنوان دعوت عمومی برای ارائه لوایح دوست دادگاه تلقی شود» اما به سایر کشورها و اشخاص علاقه‌مند تا ۱۲ ژوئیه مهلت داد تا درخواست خود را برای ارائه لوایح مشابه ارسال کنند. دیوان سپس در مورد این درخواست‌ها تصمیم خواهد گرفت و مهلت جدیدی برای ارائه لوایح تعیین خواهد کرد.

لایحه بریتانیا مشمول این بود که فلسطین طبق توافقات اسلو (توافقنامه‌های صلح میان فلسطین و اسرائیل که در دهه ۱۹۹۰ امضا شدند) حق صلاحیت کیفری بر اتباع اسرائیلی را ندارد. از طرف دیگر ممکن است دیوان کیفری بین‌المللی با توجه به عضویت فلسطین در این دادگاه (که از ۲۰۱۵ رسمیت یافته است)، صلاحیت خود را بر جرایم ارتكابی در قلمرو فلسطین یا توسط اتباع فلسطینی اعمال کند، اما سؤال اینجاست که آیا دیوان می‌تواند صلاحیت خود را به‌طور مستقیم بر اتباع اسرائیلی که ممکن است در خاک فلسطین مرتکب جنایات جنگی شوند، اعمال کند یا خیر.

این مسئله برای دیوان و همچنین برای حقوق بین‌الملل بسیار مهم بود زیرا دیوان می‌بایست تصمیم می‌گرفت که آیا می‌تواند به‌طور مستقل به پرونده‌های مربوط به اسرائیل ورود کند، به‌ویژه در شرایطی که دولت اسرائیل عضو دیوان نیست و طبق توافقات اسلو، فلسطین نمی‌تواند بر اتباع اسرائیلی صلاحیت داشته باشد.

در این راستا باید گفت که استدلال بریتانیا بر یک پیش‌فرض نادرست استوار بود. طبق اساسنامه دیوان، دولت‌های عضو، صلاحیت خود را به دیوان تفویض نمی‌کنند، بلکه صلاحیت دیوان را می‌پذیرند (ماده ۱۲(۱))؛ بنابراین، فلسطین با عضویت در دیوان، صلاحیت آن را پذیرفته است و شرایط لازم برای اعمال این صلاحیت محقق شده است. توافقات اسلو نمی‌تواند صلاحیت شخصی دیوان را محدود کند، همان‌طور که نمی‌تواند صلاحیت سرزمینی آن را محدود نماید.

در نهایت، تصمیم دیوان و استدلال متقابل، صریح و جالب بود:

«بر اساس متن اساسنامه دیوان، جرایم ادعایی در صلاحیت موضوعی و زمانی دیوان قرار دارند (مواد ۵ و ۱۱) و افراد نام‌برده در محدوده صلاحیت شخصی دیوان قرار می‌گیرند (مواد ۲۵ و ۲۶). شرایط لازم برای اعمال صلاحیت دیوان نیز فراهم است زیرا اقدامات مورد نظر در قلمرو یک دولت عضو، یعنی فلسطین رخ داده است (ماده ۱۲(۲) (الف)). علاوه بر این، وضعیت فلسطین به‌طور رسمی به دادستان دیوان ارجاع شده است، ازجمله توسط فلسطین در ۲۰۱۸ و سپس توسط کشورهای بنگلادش، بولیوی، کومور، جیبوتی و افریقای جنوبی در نوامبر ۲۰۲۳ و شیلی و مکزیک در ژانویه ۲۰۲۴ (مواد ۱۳ و ۱۴)».

به نظر می‌رسد که خوانش ساده این مواد از اساسنامه می‌بایست برای شعبه مقدماتی کافی می‌بود تا صلاحیت خود را تأیید و بر اساس شواهد، احکام جلب را صادر کند. چالش‌های مربوط به صلاحیت دیوان که فراتر از متن صریح اساسنامه هستند می‌بایست به متهمان یا به کشوری که صلاحیت دارد و در حال تحقیقات پیگرد همان افراد برای همان اقدامات است، واگذار می‌شد (ماده ۱۹(۲)) نه دوست دادگاه. پس از چالش پیش‌گفته و در راستای فراز و فرودهای پیش‌گفته در ۲۶ سپتامبر ۲۰۲۴ اسرائیل نیز دو درخواست به شعبه مقدماتی دیوان ارائه داد و از این طریق، قصد به‌چالش کشیدن درخواست ۲۰ مه ۲۰۲۴ دادستان (درخواست صدور احکام جلب) از شعبه مقدماتی را داشت.^{۳۷}

در درخواست نخست، اسرائیل صلاحیت دیوان بر وضعیت فلسطین را به‌طور کلی و بر اتباع اسرائیلی به‌طور خاص، بر اساس ماده ۱۹(۲) اساسنامه به‌چالش کشید.

در درخواست دوم، اسرائیل از دیوان خواست که دستور دهد دادستانی اطلاع‌رسانی جدیدی درباره آغاز تحقیقات به مقامات اسرائیلی طبق ماده ۱۸(۱) اساسنامه ارائه دهد. همچنین اسرائیل

37. Adil Ahmad Haque, "The International Criminal Court's Jurisdiction in Palestine and the 'Oslo Accords Issue'," *Just Security*, July 9, 2024, <https://www.justsecurity.org/97584/israel-palestine-icc-oslo-accords/>.

درخواست کرد که کلیه دادرسی‌ها، ازجمله بررسی درخواست‌های صدور احکام جلب برای بنیامین نتانیاها و یوآو گالانت که از سوی دادستانی در ۲۰ مه ۲۰۲۴ ارائه شده بود، متوقف شود.

درباره چالش نخست، شعبه مقدماتی اعلام کرد که پذیرش صلاحیت دیوان از سوی اسرائیل ضروری نیست زیرا دیوان می‌تواند صلاحیت خود را بر اساس صلاحیت سرزمینی فلسطین اعمال کند، همان‌طور که در ترکیب قبلی شعبه مقدماتی اول تعیین شده بود.

علاوه بر این، شعبه مقدماتی تأکید کرد که بر اساس ماده ۱۹(۱) اساسنامه، کشورها پیش از صدور حکم جلب، مجاز به چالش کردن صلاحیت دیوان تحت ماده ۱۹(۲) نیستند؛ بنابراین، چالش اسرائیل زود هنگام است. با این حال، این تصمیم، مانعی برای چالش‌های آتی درباره صلاحیت دیوان یا قابلیت پذیرش هر پرونده خاص نخواهد بود.

شعبه مقدماتی همچنین درخواست اسرائیل را طبق ماده ۱۸(۱) اساسنامه رد کرد. این شعبه یادآور شد که دادستانی در ۲۰۲۱ آغاز تحقیقات را به اسرائیل اطلاع داده بود. در آن زمان، با وجود درخواست دادستانی برای توضیحات بیشتر، اسرائیل تصمیم گرفت که هیچ درخواستی برای تعلیق تحقیقات ارائه نکند.

علاوه بر این، شعبه مقدماتی خاطرنشان کرد که شاخص‌های تحقیقات در وضعیت فلسطین ثابت مانده‌اند و در نتیجه نیازی به اطلاع‌رسانی جدید به اسرائیل نبود. در نتیجه قضات، هیچ دلیلی برای متوقف کردن بررسی درخواست‌های صدور احکام جلب ندیدند.

همچنین شعبه مقدماتی تصریح کرد که رفتارهای ادعایی نتانیاها و گالانت در حوزه صلاحیت دیوان قرار دارد. این شعبه یادآور شد که قبلاً تصمیم گرفته بود که صلاحیت دیوان در این وضعیت شامل غزه، کرانه باختری و بیت‌المقدس شرقی می‌شود. (اشاره به تصمیم ۵ فوری ۲۰۲۱ که پیش‌تر ذکر شد).

شعبه مقدماتی اختیارات خود را برای تعیین قابلیت پذیرش پرونده‌ها در این مرحله اعمال نکرد اما ممکن است در آینده این موضوع را بررسی کند.

شعبه مقدماتی اعلام کرد که دلایل معقولی وجود دارد که نشان دهد نتانیاها (متولد ۲۱ اکتبر ۱۹۴۹، نخست‌وزیر وقت اسرائیل) و گالانت (متولد ۸ نوامبر ۱۹۵۸، وزیر دفاع وقت اسرائیل)، هر دو مسئول ارتکاب جرایم زیر هستند:

۱. جنایت جنگی گرسنه‌نگاه داشتن غیرنظامیان به عنوان روش جنگی؛
۲. جنایات علیه بشریت شامل قتل، آزار و اذیت و سایر اعمال غیرانسانی.

علاوه بر این، دیوان تأیید کرد که هر دو نفر به عنوان مقام‌های ارشد غیرنظامی، مسئول هدایت عمدی حملات علیه جمعیت غیرنظامی در غزه هستند.

نهایتاً شعبهٔ مقدماتی اول دیوان کیفری بین‌المللی در خصوص تصمیم‌گیری پیرامون رهبران هر دو طرف درگیری، در ۲۱ نوامبر ۲۰۲۴، حکم جلب محمد دیاب ابراهیم المصری، معروف به «ضیف»، فرماندهٔ ارشد شاخهٔ نظامی حماس (گردان‌های القسام) را صادر کرد. آن‌ها به جنایات علیه بشریت شامل قتل، نابودی، شکنجه، تجاوز جنسی و سایر اشکال خشونت جنسی و همچنین جنایات جنگی شامل قتل، رفتار بی‌رحمانه، شکنجه، گروگان‌گیری، تجاوز به کرامت شخصی و تجاوز جنسی متهم شدند که در قلمرو اسرائیل و فلسطین از حداقل ۷ اکتبر ۲۰۲۳ به بعد ارتکاب یافته‌اند.

همچنین در همین تاریخ، شعبهٔ مقدماتی اول دیوان، دو تصمیم صادر کرد که طی آن چالش‌های ارائه‌شده از سوی اسرائیل را طبق مواد ۱۸ و ۱۹ اساسنامهٔ رم رد، و احکام جلب بنیامین نتانیاهو و یوآو گالانت را به اتهام جنایات علیه بشریت و جنایات جنگی ارتکاب‌یافته از ۸ اکتبر ۲۰۲۳ تا ۲۰ مه ۲۰۲۴ صادر کرد.

بدین ترتیب، بنیامین نتانیاهو، نخست‌وزیر اسرائیل و یوآو گالانت، وزیر دفاع اسرائیل در زمان مدنظر، جنایت جنگی شامل گرسنگی‌دادن به عنوان روش جنگی و هدایت عمدی حمله علیه جمعیت غیرنظامی و همچنین جنایات علیه بشریت شامل قتل، آزار و اذیت و سایر اعمال غیرانسانی متهم شدند.

این تصمیم دیوان کیفری بین‌المللی، گام مهمی در روند عدالت بین‌المللی است. با رد چالش‌های اسرائیل و بریتانیا دربارهٔ صلاحیت دیوان و صدور احکام جلب برای نتانیاهو و گالانت، دیوان نشان داد که نسبت به جنایات جنگی و جنایات علیه بشریت در فلسطین، واکنش قاطعانه‌ای دارد.

۷. تبیین آخرین تحولات

دیوان کیفری بین‌المللی بر پایهٔ ماده ۱۵ اساسنامهٔ رم، تحقیقاتی را در خصوص وضعیت سرزمین فلسطین آغاز کرده است. بر اساس اطلاعیهٔ رسمی دادستان در ۳ مارس ۲۰۲۱ این تحقیقات ناظر بر جنایاتی است که از ۱۳ ژوئن ۲۰۱۴ به بعد در سرزمین‌های تحت اشغال، شامل نوار غزه، کرانهٔ باختری و اورشلیم شرقی به وقوع پیوسته‌اند. این اقدام پس از آن انجام شد که شعبهٔ مقدماتی اول دیوان در ۵ فوریهٔ ۲۰۲۱ با اکثریت آراء، صلاحیت کیفری دیوان در مورد وضعیت فلسطین را احراز کرد و دامنهٔ صلاحیت سرزمینی را به تمام مناطق مذکور تسری داد.^{۳۸} به دنبال آن، دیوان در ۲۳ مه ۲۰۲۵ نامه‌ای از سوی دولت فلسطین را ثبت کرد که در آن، دولت مزبور، درخواست اطلاع‌رسانی بر اساس قاعدهٔ ۵۹ آیین دادرسی و ادلهٔ دیوان ارائه داده بود. در این نامه، دولت فلسطین، خواهان مشارکت فعال در جریان رسیدگی‌ها و اطلاع از تحولات و تصمیمات دیوان در وضعیت سرزمین‌های

38. ICC, Pre-Trial Chamber I, *Decision on the Prosecution's request pursuant to article 19(3) for a ruling on the Court's territorial jurisdiction in Palestine*, ICC-01/18, 5 February 2021.

فلسطینی شده است.^{۳۹}

در پی وقوع خشونت‌های گسترده در غزه و تشدید منازعه اسرائیل و حماس، دیوان اقدام به صدور احکام بازداشت علیه بنیامین نتانیاهو (نخست‌وزیر اسرائیل) و یوآو گالانت (وزیر دفاع) نمود.^{۴۰} اتهامات آنان شامل ارتکاب جرایم جنگی چون استفاده از گرسنگی به عنوان روش جنگی و حمله عمدی علیه غیرنظامیان، و نیز ارتکاب جرایم علیه بشریت نظیر قتل، آزار و رفتار غیرانسانی بود.^{۴۱} همچنین دیوان علیه محمد دیف، فرمانده شاخه نظامی حماس نیز حکم بازداشت صادر کرد، هرچند پس از گزارش مرگ وی، دیوان حکم مزبور را در فوریه ۲۰۲۵ لغو کرد.^{۴۲} در ۲۴ آوریل ۲۰۲۵ شعبه تجدیدنظر دیوان با پذیرش درخواست دولت اسرائیل، مقرر کرد که شعبه مقدماتی بار دیگر به بررسی ادعاهای مربوط به فقدان صلاحیت دیوان در مورد این وضعیت بپردازد. با این حال، دیوان در تاریخ‌های متعدد، از جمله تصمیم شعبه مقدماتی در ۵ فوریه ۲۰۲۱ بر اعمال صلاحیت کیفری خود نسبت به وضعیت فلسطین تأکید کرده است.^{۴۳}

نتیجه

با توجه به مجموعه وقایع و جنایات جنگی که در حملات اسرائیل به نوار غزه و مناطق فلسطینی پس از ۷ اکتبر ۲۰۲۳ رخ داده، می‌توان به وضوح دید که این اقدامات، نه تنها نقض آشکار اصول بنیادین حقوق بشر، بلکه خلاف قواعد حقوق بین‌الملل و کنوانسیون‌های ژنو نیز هستند. از حملات هوایی به غیرنظامیان و تخریب زیرساخت‌های حیاتی تا استفاده از سلاح‌های ممنوعه و جلوگیری از ورود کمک‌های بشردوستانه، همه این اقدامات بر زندگی غیرنظامیان تأثیرات مخربی گذاشته و نشان می‌دهند که در شرایط جنگی، عدالت و اصول انسانی باید در کانون توجه قرار گیرند. این جنایات به‌ویژه زمانی نگران‌کننده‌تر می‌شوند که در بسیاری از موارد، نیروهای اسرائیلی نه تنها قوانین جنگ را نقض کرده‌اند، بلکه اقدامات عمدی برای آسیب‌رساندن به جمعیت غیرنظامی و زیرساخت‌های حیاتی انجام داده‌اند. این نوع رفتار که هدف آن تضعیف مقاومت فلسطینی‌ها است، نه تنها به بحران انسانی در غزه دامن می‌زند، بلکه موجب از بین رفتن اعتماد به نهادهای بین‌المللی و قوانین جهانی می‌شود.

39. ICC, Registry, *Transmission of a "Communication by the State of Palestine requesting notification pursuant to Rule 59"*, ICC-01/18-432-Anx, 23 May 2025.

40. ICC, Office of the Prosecutor, *Statement of the Prosecutor, Fatou Bensouda, on the opening of the investigation into the Situation in Palestine*, 3 March 2021.

41. *Ibid.*, ICC-01/18.

42. Associated Press, *ICC drops arrest warrant for Hamas military chief after death*, February 2025.

43. International Criminal Court, *Palestine*, available at: <https://www.icc-cpi.int/palestine>.

با وجود اینکه اسرائیل عضو دیوان کیفری بین‌المللی نیست، اما پذیرش صلاحیت دیوان از سوی فلسطین در سال‌های اخیر باعث می‌شود که این نوع نقض‌ها تحت بررسی و تحقیق قرار گیرند. در واقع، این فرصت برای جامعه جهانی به‌ویژه سازمان‌های حقوق بشری فراهم می‌آید تا از تمامی ابزارهای موجود برای محاکمه عاملان این جنایات استفاده کرده و از تکرار آن‌ها جلوگیری کند. اینکه شواهد و اسناد لازم برای پیگیری این جنایات، جمع‌آوری و به مراجع بین‌المللی ارجاع داده شود، می‌تواند زمینه‌ساز تحقق عدالت و پاسخگویی به آسیب‌دیدگان باشد.

در روند پیچیده اعمال صلاحیت دیوان کیفری بین‌المللی در خصوص وضعیت فلسطین و جنایات جنگی اسرائیل در غزه، چندین چالش حقوقی و عملی مطرح شده است که بر روند دادرسی‌ها تأثیر گذاشته‌اند. با توجه به رویکرد دیوان نسبت به صلاحیت‌های سرزمینی و شخصی، اولین چالش جدی از آنجا آغاز شد که اسرائیل به‌طور رسمی عضو دیوان نیست. این موضوع به‌طور طبیعی سؤالاتی را در خصوص قابلیت دیوان برای پیگیری پرونده‌ها علیه اسرائیل، به‌ویژه در شرایطی که فلسطین به‌عنوان دولت عضو دیوان اقدام کرده، ایجاد کرد.

پاسخ دیوان به این چالش‌ها که عمدتاً بر اساس استدلالات حقوقی و ماده ۱۲ اساسنامه رم استوار بوده، به‌طور خاص بر اساس صلاحیت سرزمینی فلسطین در نظر گرفته شد. دیوان اعلام کرده است که با توجه به عضویت رسمی فلسطین در دیوان از ۲۰۱۵، این کشور صلاحیت دیوان را پذیرفته و در نتیجه دیوان می‌تواند به‌طور مستقیم، جنایات ارتكابی در سرزمین فلسطین یا توسط اتباع فلسطینی را بررسی کند. این پذیرش، نه‌تنها بر اساس ارجاع‌های متعدد به دادستانی، بلکه به‌طور خاص به موجب ماده ۱۲ اساسنامه رم که کشورها را ملزم به پذیرش صلاحیت دیوان در مسائل مربوط به جنایات جنگی می‌کند، تأسیس شده است.

یکی دیگر از چالش‌های مهم در این مسیر، بررسی صلاحیت دیوان بر جنایات ارتكابی اتباع اسرائیلی بود. در واقع، درخواست‌های مختلفی از سوی اسرائیل و برخی کشورهای دیگر مانند بریتانیا مطرح شد که می‌خواستند دیوان صلاحیت خود را در قبال اتباع اسرائیلی رد کند. اما دیوان بر این اساس که اساسنامه رم به‌طور خاص، صلاحیت دیوان را تنها به کشورها محدود نمی‌کند، بلکه امکان پیگیری جنایات افراد در قلمرو کشورهای عضو را نیز پیش‌بینی می‌کند، تصریح کرد که اسرائیل که در حال حاضر عضو دیوان نیست، نمی‌تواند مانعی برای اعمال صلاحیت دیوان بر جنایات ارتكابی توسط اتباعش در فلسطین باشد. این موضع‌گیری به‌ویژه با توجه به شرایط ویژه وضعیت فلسطین در دیوان که به‌عنوان کشور عضو به آن ارجاع داده شده، بسیار مهم و تأثیرگذار بود.

از دیگر چالش‌های مطرح‌شده می‌توان به درخواست‌های مختلفی اشاره کرد که از سوی اسرائیل برای تعلیق یا توقف تحقیقات مطرح شد. طبق ماده ۱۸ اساسنامه رم، کشورهای طرف قرارداد دیوان می‌توانند درخواست توقف تحقیقات را ارائه دهند اما دیوان طبق تفسیر خود اعلام کرده است

که این درخواست‌ها نباید مانعی برای پیشرفت تحقیقات و صدور احکام جلب باشد، چرا که اولویت در این زمینه، اجرای عدالت برای قربانیان جنایات جنگی است.

به نظر می‌رسد که دیوان کیفری بین‌المللی در برخورد با چالش‌ها و پیچیدگی‌های سیاسی و حقوقی توانسته است با تکیه بر اصول حقوقی اساسنامه رم، صلاحیت خود را به‌طور گسترده و مؤثر در مورد وضعیت فلسطین اعمال کند. این امر نه تنها حاکی از قدرت و استقلال دیوان در اعمال صلاحیت‌های خود است، بلکه به‌عنوان یک نمونه از تلاش‌های دیوان برای رسیدن به عدالت در سطح بین‌المللی، نشان می‌دهد که حتی در شرایطی که قدرت‌های بزرگ به چالش کشیدن صلاحیت دیوان پرداخته‌اند، عدالت بین‌المللی می‌تواند مسیر خود را ادامه دهد.

از طرفی این روند نشان‌دهنده اهمیت نظارت و پیگیری جنایات جنگی در سطح بین‌المللی است و بر لزوم تقویت نهادهایی همچون دیوان کیفری بین‌المللی برای مقابله با نقض‌های جدی حقوق بشر تأکید دارد. در صورتی که دیوان در مقابله با چالش‌ها و فشارهای سیاسی به‌طور مؤثر عمل کند، می‌توان امیدوار بود که در آینده، عدالت برای قربانیان این جنایات و کاهش سطح بی‌کیفری (impunity) در عرصه بین‌المللی تحقق یابد.

در نهایت، این حملات و جنایات، تنها یادآوری است از اهمیت توجه به حقوق بشر، حفاظت از غیرنظامیان و رعایت قواعد بین‌المللی در زمان جنگ و نقش بالقوه مؤثر دیوان کیفری بین‌المللی در بهبود اوضاع که در این مقاله به آن پرداخته شد. اگر این اصول به‌طور جدی پیگیری شوند، شاید بتوان شاهد تغییر در رویکردهای نظامی و افزایش مسئولیت‌پذیری در قبال جنایات جنگی بود.

منابع:

الف. فارسی

- کتاب

۱. تاکنبرگ، لکس، وضعیت آوارگان فلسطینی در حقوق بین‌الملل، ترجمه: محمد حبیبی و مصطفی فضائی، تهران: شهر دانش، ۱۳۹۶.
۲. جفری، رابرتسون، جنایات علیه بشریت، ترجمه: گروه پژوهشی دانشگاه علوم اسلامی رضوی، زیر نظر: حسین میرمحمدصادقی، مشهد، انتشارات دانشگاه علوم اسلامی رضوی، ۱۳۸۳.
۳. شبت، ویلیام، مقدمه‌ای بر دیوان کیفری بین‌المللی، ترجمه: باقر میرعباسی و حمید الهوی، نظری، تهران، جنگل، ۱۳۸۴.
۴. فلک، دیترو و همکاران، حقوق بشردوستانه در مخاصمات مسلحانه، ترجمه: سیدقاسم زمانی و نادر ساعد و همکاران، ویرایش: سیدقاسم زمانی و نادر ساعد، تهران: شهر دانش، ۱۳۹۷.
۵. میرزایی، محمدحسن، روایت غزه، تهران، انتشارات مهر امیرالمؤمنین، ۱۳۹۷.
۶. میرعباسی، سیدباقر و سیدحسین سادات میدانی، دادرسی‌های بین‌المللی دیوان بین‌المللی دادگستری مسائل روز، چکیده آرا و اسناد، تهران: جنگل، ۱۳۹۹.
۷. _____، دیوان بین‌المللی دادگستری در تئوری و عمل، تهران: جنگل، ۱۴۰۱.
۸. ولایتی، علی‌اکبر، جمهوری اسلامی ایران و تحولات فلسطین، تهران: وزارت امور خارجه مرکز چاپ و انتشارات، ۱۳۹۶.

- مقاله

۱. اردبیلی، محمدعلی، «کشتار جمعی»، مجله حقوقی ۹، شماره ۱۱ (۱۳۶۸).
۲. آذری، هادی، «تعریف و توصیف جنایت ژنوسید در پرتو رویه قضایی دادگاه‌های کیفری بین‌المللی برای رواندا و یوگسلاوی سابق»، مجله پژوهش‌های حقوقی، شهر دانش ۵، شماره ۱۰ (۱۳۸۵).
۳. حبیب‌زاده، توکل، «مقاومت فلسطینیان بر اساس حق تعیین سرنوشت و تعهدات جامعه جهانی در این زمینه»، فصلنامه مطالعات حقوق عمومی ۴۶، ۴ (۱۳۹۵).
۴. دهقانی‌پوده، حمیدرضا، «تحولات غزه از دیدگاه حقوق بین‌الملل بشردوستانه»، فصلنامه سیاست خارجی ۲۲، شماره ۳ (۱۳۹۷).

۵. زمانی، سیدقاسم، «دیوان کیفری بین‌المللی و صدور قرار جلب عمرالبشیر»، مجله پژوهش‌های حقوقی ۷، شماره ۱۴ (۱۳۸۷).
۶. عباسی، سجاد، «تصمیم دادگاه کیفری بین‌المللی در وضعیت فلسطین»، The Iranian Review for UN Studies، ۴، شماره ۱ (۲۰۲۳).
۷. لامرت، الیزابت، «نظریه مشاوره در مورد دیوار حائل در فلسطین»، ترجمه: سلمان عمرانی، مجله حقوقی گواه، شماره ۴ و ۵ (۱۳۸۴).

ب. انگلیسی

- Books

1. Acer, Yücel, (2021), 'The International Criminal Court and Israel's Acts in the Occupied Territories: Progress and Prospects', Insight Turkey, 23.3, 69-92.
2. Quigley, John, (2023), 'Prohibition of Palestine Arab Return to Israel As a Crime Against Humanity', Criminal Law Forum, 34.1, 1-41.
3. Sefriani, Sefriani, and VaniaLutfiSafiraErlangga, (2022) 'The Legality of Israel's Self-Defense Claim of the Strikes on Hamas', Yustisia Jurnal Hukum, 11.3, 197.
4. Shabas, William, (2000), Genocide in international law, the crime of crimes, Cambridge university press.
5. Werle, Gerhard, (2005), Principles of international criminal law, netherland, T.M.C Asser press.

- Articles

1. Braumann, Céline, (2023), 'The Settlement of Tax Disputes by the International Court of Justice', Leiden Journal of International Law, 36.4, 907-23.
2. Clancy, Pearce and Richard Falk, (2021), 'The ICC and Palestine: Breakthrough and End of the Road?', Journal of Palestine Studies, 50.3, 56-68.
3. Haque, Adil Ahmad, 2024, The International criminal cort's jurisdiction in Palestine, just security.
4. Soraya, N., Muhammad, A., &Ladiqi, S. (2024), ICC Jurisdiction: Against Israeli War and Humanitarian Crimes Targeting Palestinian Civilians 2023. Jurnal Media Hukum, 31(1), 59-77.

- Documents

1. ICTY, Prosecutor v Lukić and Lukić, IT-98-32/1-A, Judgement (4 December 2012), para. 537.

-
2. Israeli Supreme Court (sitting as the High Court of Justice), Jaber Al-Bassiouni Ahmed and others v. Prime Minister and Minister of Defence, HCJ 9132/07 (30 January 2008). See also UNCTAD, Developments in the economy of the Occupied Palestinian Territory (11 September 2023), TD/B/EX (74)/2.19:06
 3. Taylor & Francis, Ltd. 2010., The Golstone Report Journal of Palestine Studies ,Vol .39, No. 2 (winter 2010).